

és előre tekintés nemcsak belső kételyeket ébreszt. Kérdés és meditáció forrása, tudják-e követni azok, akiknek és akikért verseit írja? A „határtalanító szándékkal” készült művek időben és térben messzire kívánják vezetni az olvasót, a költő „kontinensek közelét könyörgi” (*Ma is*). Erre épült a kötet kiemelkedően erőteljes verse, a *Mielőtt még*. Ebben az időben megtett út nem-ek sorozatát eredményezte; s a tagadás végül is a „másként” igényével formálódott állítással: „másként akarom / túlélni Európát / másként / mielőtt még / megtörténté / nyilvánít az Idő”.

Hogy ne csak az idő körüli meditációkra figyeljünk, arról a kötetben a záró ciklus, az *Üzenetek* gondoskodik. Természeti jelenségek és dolgok (eső, kő, folyó, tenger, hegy, forrás) üzeneteit közvetíti azért, hogy általuk az emberi kapcsolatok váljanak egyszerűbbekké. Néhány versen van ajánlás, ami eszmei kontaktust sejtet a két alkotó között. A legmélyebb líraiság a Sütő Andrásnak ajánlott *A reggel üzenetében* érződik. A kimondás szükségességét, kényszerét és erejét, hasznát sűrítik: a sorok, ugyanúgy, miként a *Fölfelé görgesd ars poetica* értékű vallomásában.

A *Messzülő ég* így az erőteljes gazdagodást jelzi Tamás Menyhért pályáján. Karaktervonása a gondolatiság és a szikár, nemesen egyszerű forma. Ezek útjának további eredményeit is sejtetik. (*Szépirodalmi*.)

LACZKÓ ANDRÁS

Kortársainkról — két kötetben

FIATAL MAGYAR KÖLTŐK 1969—1978, FIATAL MAGYAR ÍRÓK 1965—1978:

Amikor majdnem egy évtizeddel ezelőtt az Akadémiai Kiadó elindította *Kortársaink* című sorozatát, a felszabadulás utáni magyar irodalom legnevesebb alkotóit kívánta bemutatni. Így kapott eddig — többek között — önálló kötetet Szabó Lőrinc és Déry Tibor, Vas István és Sánta Ferenc, így rajzolódott ki immár két tucatnyi kismonográfiában élvonalbeli írónk pályaképe. A sorozatnak persze óriási adósságai vannak még. Szívesen olvasnánk például Illyés Gyuláról, Németh Lászlóról, Nagy Lászlóról is. Am irodalomtörténész legyen a talpán, aki e hatalmas életművek minden lényeges mozzanatát képes föltérképezni és vékonyka kötetben összefoglalni. A *Kortársaink* két új darabjának szerzői könnyebb helyzetben voltak: kisportréikban legföljebb másfél évtizedes alkotói tevékenység eredményeit kellett mérlegre tenniük. Ezzel már azt is jeleztük, hogy a szerkesztők szakítottak az eddigi gyakorlattal (egy kötet — egy író), harmincegy fiatal költőt és tizenhat fiatal prózaíró-t állítottak irodalomtörténeti mérce alá. Gyorsan tisztáznunk kell azt is, hogy — bár némelyek következetesen nemzedékről beszélnek — a két kötetben egy kalap alá vett írókat e sorok szerzője sem tekinti egy nemzedéknek. Nagyon sok nemzedékről lehet itt szó, hasonlóság jóformán csak annyi van közöttük, hogy mindannyian az: utóbbi egy-másfél évtizedben indultak. Könnyű is volt a szerzők dolga (jeleztük, hogy miért?), meg nehéz is. Nehéz, mert a forrongó, pillanatonként változó, a befejezettség, lezártág távlata nélküli folyamatok vizsgálatánál aligha lehet nehezebb feladatot elképzelni. Itt egy új könyv módosíthatja az íróról kialakított képet. Esterházy Péter, Lengyel Péter és Hajnóczy Péter például azért maradtak ki, mert az újabb magyar próza történetében immár megkerülhetetlen műveikkel a kötet szerkesztésének befejezése után jelentkeztek.

A *Fiatal magyar költőkben* jellemzett harmincegy alkotó közül nyolc-tíz terjedelemben is kiemeltebben szerepel. Kiss Annáról, Nagy Gáspárról, Rózsa Endréről,

Utassy Józsefről, Veress Miklósról, Kiss Benedekről, Szepesi Attiláról és Petri Györgyről írja a szerkesztő Vasy Géza: „alighanem a legtöbbet teljesítették idáig nemzedékükből”. A névsor önmagában is érzékelteti a válogatói elfogulatlanságot. A legújabb magyar líra sokszínűségének fölillantása teljes sikerrel járt. Az persze más kérdés, hogy a bemutatott lírikusok számban is legjelentősebb csoportját a „Kilencek” (az Elérhetetlen föld szerzői), s a hozzájuk közel álló, bár néhány évvel később induló költők alkotják. A pályakezdés nehézségeit ismerjük, így némi elégtétellel olvassuk most az irodalomtörténeti értékelést azokról, akiknek annak idején nagy költők támogatása és ajánlása is majdnem kevésnek bizonyult ahhoz, hogy a költészet templomába belépjenek.

„A fiatal nemzedék legtöbb tagja, ha különböző formákban is, elsősorban a magyar lírai hagyományt viszi tovább. Kisebb vagy nagyobb erőfeszítéssel törekednek ugyan a megújításra, de a költői-művészi örökség folytathatóságában alig valaki kételkedik. S a jelentős tehetségek közül egyedül Petri György” — írja Tarján Tamás egy helyen. A magyar költészethez való hűség, a folytonosság folytathatóságában való hit tehát néhány kivételtől eltekintve általános jellemző. A továbbfolytatásnak — miként erre bevezetőjében Vasy Géza is rámutat — sokféle módja van. A vállalás lehet közvetlen vagy közvetett, s az utóbbin belül is számtalan variáció létezik (tragikus, elégikus magatartás, énekmondó stb.). Ugyanakkor némelyek — mint például Szilágyi Ákos — a groteszkben látják a hagyományos költőszerep tagadását, valóságunk, világunk legalkalmasabb kifejezőjét. „Véleményünk szerint a stratégiailag adekvát megoldás pillanatnyilag egy olyan tagadása a korábbi líra egészének, amely tagadáson majd új, tömeges elsajátításra alkalmas értéket lehet létrehozni.” — Íme Szilágyi Ákos képtelen teóriája, melytől minden felelősen gondolkodónak — kinek-kinek vérmérséklete szerint — el kell határolnia magát. Mert nem lehet a múlté az a költőmagatartás (és gondolkodásmód), melynek nélkülözhetetlen velejárója a közéletiség, a politizálás, a népben-nemzetben gondolkodás. Valóban anakronisztikussá vált a váteszség, a prófétálás, a retorika, a stílmantika. De csak a „habitus” változott meg, nem a tartalom.

Vasy Géza alapos bevezetője mellett Szentmihályi Szabó Péter Versforma, rím és ritmus címmel értekezik. Megkülönbözteti a hagyományos lírai formáktól eltávolodott, a formai hagyományhoz lazábban, de mégis kötődő és a magyar formakincset tudatosan fölhasználó költőket. Hasznos összefoglalás Mezey Katalin munkája a fiatal lírikusok műfordítói munkájáról. A kötet jó néhány sikerült portréval ajándékozza meg az olvasót. Élvezet olvasni Tarján Tamás elemzését Dobai Péter komplex művészegyeniségéről, Vasy Géza megfigyeléseit Kiss Anna eltérő világszemléletek határain álló költészetéről, vagy Görömbei András példaadó esszéjét a könyvben tárgyalt alkotók egyik legjelentősebb (ha nem a legjelentősebb) alakjáról, Utassy Józsefről. Ugyancsak Görömbei András tollából olvashatunk kitűnő összefoglalást a szomszédos országok magyar lírájának új nemzedékeiről.

A *Fiatall magyar prózáirók* előszavában Kulin Ferenc szerkesztő a megváltozott valóság támasztotta új igényekből indul ki. „A leleplezés, a morális indítékú társadalomkritika, az opponálással, a tagadással történő önkifejezés és önmeghatározás elsődlegessége helyett a *művészet felfedező-megismerő és elemző-tudatosító funkciója nyomult előtérbe*. Ennek a fordulatnak pedig számos esztétikai és poétikai következménye volt” — írja Kulin. Azt ugyan nem hisszük, hogy a legújabb prózáírók nemzedék előtt — miként a Dobai Péterről írt kisportréban olvashatjuk — epikánk nem gondolkodott, csak mesélt és moralizált. Annak persze csak örülnünk kell, hogy egyre gyakoribb az az írógyéniség, aki nemcsak tehetségéből él, hanem tudományos fölkészültségét is kamatoztatja. A társadalmi problémákat ezek az írók már nem úgy látják és látatják, mint azt a korábbi magyar prózában megszoktuk. A nagyepikus törekvésekkel, a társadalmi és morális elemzésekkel szemben az utóbbi másfél évtizedben jelentkezettek többségénél a társadalom gondjai az értelmiségi létre szűkülnek le. Alig van jelentős téma, az író többnyire csak önmagába kapaszkodik. Beládi Miklós találó megállapítása jut eszünkbe: „Ez a nemzedék sikeresen doku-

mentálta, hogyan érzi magát a valóságban, de azt, hogy a valóság hogyan érzi magát — arról tőlük, épp tőlük eddig még keveset tudtunk meg.”

Kulin szerint az úgynevezett moralizáló-közéleti írói magatartásnak még van ugyan létjogosultsága, de régi rangját nem képes megőrizni. Balázs Józsefet is arra figyelmezteti, hogy „rendkívül nehéz dolga lesz, ha témaválasztása — a történelem jóvoltából — elveszti aktualitását”. Bár ott tartanánk, hogy a Balázs József-féle próza anakronisztikussá válik! De nem tartunk ott, s ez az állapot a jelek szerint még hosszú ideig fennmarad. A másik dolog: talán nem ártott volna, ha a kötet szerzői nemcsak a valóságbrázoló próza formai hiányosságait lepezik le, hanem a privatizálás, az ironikus kívülállás veszélyeit is. Mert túl sok a népben, nemzetben gondolkodás Veres Péter-i eszményét elvető ezoterizmus, ontologizálás, valóságtól elszakadt elvont teljességvágy. Szilágyi Ákos például A lírától az epikáig című (helyenként invenciózus) tanulmányában a legújabb magyar líra olyan jelentős képviselőinek, mint Utassy Józsefnek, Kiss Benedeknek, Kovács Istvánnak a nyíltan elkötelezett líráját tartalmi és formai korszerűtlenséggel vádolja, Oravecz Imre, Petri György és Tandori Dezső verseit ugyanakkor „a nemzeti kultúra kelléktárából kitörő, eredeti és tökéletesen megformált” alkotásoknak minősíti. Gondolom, nem szükséges bizonygatni ennek az egyszerűsítő, az egyik értéket a másikkal szemben kijátszó módszernek a veszélyességét.

A fiatal írókat bemutató kisportrék után a határainkon kívüli új magyar prózáról Zirkuli Péter, Bába Iván és Pintér Lajos ad áttekintést. A Tanulmányok, esszék fejezetből Kulcsár Szabó Ernő Az epikus alakítás fiatal íróink regényeiben című munkáját emeljük ki. Bár minél több ilyen nagy elméleti fölkészültséggel megírt elemzést olvashatnánk! Csaplár Vilmos és Tarján Tamás „a fiatal írók műveiben egy időben oly gyakori hőstípus”-ról ír. „A lézengő hős történelmi-társadalmi »termék« volt: az 1965 körüli évek valóságának félig-meddig megértése nyomán fogalmazott frappáns, cinikus voltában és anarchikus szabadságában vonzó, de nem elég elmélyült válasz” — írja Tarján. A kisportrék között is akad néhány emlékezetes írás. Ahogy Alexa Károly Csaplár enigmatikus könyveit elemzi, ahogy Takács József — Császár Istvánról szólva — a hatvanas évek közepén kialakult „légüres teret” jellemzi, ahogy Szörényi László Nádas Péter írói arcképét megrajzolja, az a kötet legjobb lapjai közé tartozik.

A magyar irodalom történetében ritkaság, hogy egy írói-költői csoportosulást népes kritikusi had kövessen. A színvonal persze föltűnően hullámzó, olykor a mérce különbözősége is zavaró. Varga Lajos Márton például igen kemény bírálatot mond Kiss Benedekről, Rózsa Endre viszont elnéző Oláh Jánossal szemben. A gyanútlan olvasóban így a valóságnak nem megfelelő értékrend alakulhat ki. Ezért is tartom szerencsésebbnek például Görömbei András körképét. Itt ugyanis — egységes szempontrendszert alkalmazva — fölényesen tájékozott, imponáló fölkészültségű fiatal tudós teszi mérlegre a hazainál nem kevésbé népes fiatal romániai, szlovákiai, vajdasági és kárpát-ukrajnai magyar lírikusok termését.

Sok tehetséges író jelentkezett az utóbbi másfél évtizedben. Ám ugyanebben a periódusban veszteségeink hatalmasak voltak. Vajon lesz-e — a most bemutatott félszáz alkotó közül — az ezredfordulónak Veres Pétere vagy Nagy Lászlója? (*Akadémiai.*)

OLASZ SÁNDOR